

Miljenko Belić

LJUBAV — OSNOVICA BIVSTVOVANJA

Na nedavnom skotističkom kongresu, održanom od 21. do 25. rujna 1981., bilo je jedno predavanje o pojmu neizmjernosti u Duns Skota i u Hegela. To je predavanje imao ugledni španjolski stručnjak za Hegelovu filozofiju, profesor Državnog sveučilišta u Salamanki Mariano Alvarez Gómez. Predavač je rekao da je u Duns Skota našao dubokih misli i vidika o neizmjernosti, kakvih u Hegela, kad se radi o istom pitanju, nema.

Pod jednim drugim vidikom može nešto slično reći i pisac ovog članka o tekstovima Ivana Duns Skota koji naučava da presudna sila, utjecaj, opravdanje, prevaga (ili kako da to nazovemo?) po kojoj biće bivstvu je pripada ljubavi. Premda je naš pristup odgovoru na pitanje o osnovici bivstvovanja i o zadaći ljubavi kao opravdanju bivstvovanja drukčiji no što je bio Skotov, ipak upravo nama danas — nama osjetljivima na to pitanje — Duns Skot može mnogo reći. Lijep je Skotov odgovor: ljubav; lijep je i njegov postupak koji u najkritičnijoj točki nije samo intuitivan i vizionarski, nego i dobrim dijelom znanstven, zasnovan na dokaznom postupku i jednostavnoj očitosti.

1. Problem bivstvovanja uopće

Obrađujući takozvani međusobni red ili odnos bići (»essentialis ordo rerum«) — tj. međusobni red ili odnos bića ne samo po vrijednosti, nego i po ovisnosti, a iznad kojega, i radi jedinstvene superiornosti ujedno izvan, jest Bog kao vrhovni, svojevrsni Praiskon svega — Duns Skot obra-

đuje udio i važnost svrhe kao uzroka.¹ Govoreći o svrsi kao uzroku, Duns Skot ispituje što je ono presudno u čemu je snaga svrhe da može uzročno utjecati na bivstvovanje onakva bića kojega, inače, nema bez zahvata uzroka. Skot na to odgovara ovako:

»Svaki uzrok u tom smislu ima prvenstvo [pred učinkom] *ukoliko* je uzrok; a ono što je podvrgnuto specifičnom utjecaju svrhe kao uzroka ovisi s obzirom na bivstvovanje o svrsi — koja u tom smislu ima prvenstvo [pred svojim specifičnim učinkom] — samo *ukoliko svrha kao predmet ljubavi* pokreće djelatni uzrok da joj dadne bivstvovanje, tako da djelatni uzrok ne bi dao bivstvovanja u svojoj vrsti [uzrokovanja], kad svrha ne bi uzrokovala u svojoj vrsti«² a to je uzrokovanje ljubavlju, kako je rečeno u prvoj polovici ove prilično teško, no i prilično odlučno stilizirane rečenice. Ljubav se tu uzima u onom sasma redovitom, običnom, prirodnom značenju, bez ikakva »nimbusa« ili »romantike«. Uzima se u doslovnom, ne tek prenesenom značenju.

U metafizici, naime, koji put riječ »ljubav« ili »želja« upotrebljavamo metaforički da bismo time izrazili nešto od onog općeg i raznovrsnog dinamizma što na različite načine vlada u svim bićima. Dakako da i Duns Skot zna za činjenicu tog dinamizma, te »želje« npr. postavljenog temelja zgrade da izvrši svoju zadaću i da — kao temelj — podržava sagrađenu zgradu. No kada Duns Skot govori o ljubavi, koja je duša i snaga onog specifičnog uzrokovanja svrhe kao takve, tada on govori o ljubavi u doslovnom smislu.

¹ Da svrha može utjecati na djelovanje, to je jasno. Sjetimo se koliko potiče na djelovanje neki određeni cilj, recimo da se nadvlada neka bolest, na primjer rak. No potrebno je i drugo pitanje: da li pri svakom uzrokovanju *mora* bit nazočan i taj svojevrstan utjecaj svrhe. Prema klasičnoj metafizici, a na temelju dobre argumentacije, potreba svrhe kao uzroka jest sveopća, obuhvaća svako proizvedeno biće (točnije: svako biće koje je po svojoj naravi takvo da ga bez zahvata uzorka nema u redu stvarnosti), iz razumljivih razloga ovdje izostavljam tu — inače zanimljivu — argumentaciju. Iz nje spominjem samo ovu pojedinost: nije dosta reći da sve slijedi iz samog djelatnog (tvornog, izvršnog) uzroka. Ako bismo, naime, govorili samo o djelatnom uzroku, uočili bismo samo *prijenosnika*, a ne *ishodište* opredjeljenja. Nije, naime, dosta reći da je žir zato nastao kao žir vezavši u sebe po određenom pravilu izvjestan broj i vrstu kemijskih elemenata, jer je plod hrasta; ili da je hrast zato niknuo kao hrast i u sebe asimilirao potrebne elemente jer se razvio iz žira. Kada tako govorimo — a i tako treba govoriti — tada govorimo samo o izvršitelju tih pojava; a pri tome ostaje bez odgovora drugo pitanje — zašto je to djelovanje bilo usmjereno (specificirano) baš u smjeru hrasta, a ne, recimo, u smjeru jasena ili breze, što je iz tih kemijskih elemenata kao takvih bilo sasna moguće. Kada, dakle, govorimo o djelovanju i izvođenju, tada govorimo o stvarnosti u kojoj je specificiranje već realizirano; a novo je pitanje gdje je razlog (ishodište, »prevaga«) za baš takvo specificiranje (u našem primjeru: za hrast, jasen ili brezu).

² »Quaelibet causa est sic prior inquantum causa; non autem dependet finitum quantum ad esse a fine sic priore, nisi inquantum finis ut amatus movet efficiens ad dandum illi esse, ita quod efficiens non daret esse in suo genere, nisi fine causante in sua causalitate« (DUNS SCOTUS, *De primo principio*, capitulum secundum, quinta conclusio. Ed. Müller p. 15; ed. Scapin, n. 19, p. 91).

»Na pitanje 'zašto [djelatni uzrok] uzrokuje', odgovara se: jer ljubi ili želi svrhu, ne obratno.«³

Ili: »Pogrešna je zamisao o svrsi [kao uzroku] da je svršni uzrok bića ono što je završno djelovanje ili onaj objekt koji se tim djelovanjem dosiže [..], jer usmjerenost prema objektu ljubavi, ukoliko je [taj objekt] ljubljen, jest svršni uzrok učinjenog.«⁴ U neposrednom nastavku tog teksta neke pojedinosti daju novu jasnoću: »Katkad doista objekt završnog djelovanja jest ono, u tom smislu, ljubljeno; stoga [je takav objekt ujedno i] svršni uzrok, [no] ne zato što je završnica djelovanja takve naravi, nego zato što je objekt ljubavi uzročnika one naravi; ipak opravdano se koji put naziva svrhom završno djelovanje nekog [uzroka] — ili ono što se tim djelovanjem dosiže — jer [je] završno i na neki način najbolje, te tako ima neke osobine [koje se nalaze uz] svršni uzrok.«⁵ U tom tekstu Skot jasno razlikuje, s jedne strane, »neke osobine [koje se nalaze uz] svršni uzrok«, i, s druge strane, uzročnost — baš onu moć uzrokovanja, utjecaj na bivstvovanje koje ima slijediti iz cijelog sklopa uzrokovanja, utjecaj kao takav — svrhe kao takve, a ta pripada ljubavi, ljubavi u doslovnom smislu.

Promotrimo još jedan tekst koji će nam reći dvoje: 1. da za dovoljno izgrađen svršni uzrok nije dosta usmjerenost same naravi prema cilju; 2. da je usmjerenost same naravi posljedica usmjerenja koje dolazi po izričitoj spoznaji, te, dosljedno, po doslovnoj ljubavi:

»Onaj sam Prvi Djelatni [Uzrok] usmjeruje svoj učinak prema cilju; dakle, ili usmjeruje snagom same naravi, ili spoznavajući i ljubeći taj cilj. Ne samom naravi, jer [biće] koje ne spoznaje, usmjeruje [drugo biće prema cilju] moću [bića] koje spoznaje: umnom [biću] naime pripada prvo usmjerenje.«⁶ Tu je Skot — zbijenim tekstom — obuhvatio i onaj problem, otkuda determiniranost onih uzrokovanja koja zaista jesu determinirana, a izvršio tih uzrokovanja nemaju moći spoznavanja i ljubavi. Oni su, prema Skotu, usmjereni od drugog bića-uzroka koje ima moć spoznaje i ljubavi, te su, dosljedno tome, plod i nosilac zamisli i ljubavi svoga uzroka,

³ Quaesito 'quare efficit', respondetur: quia amat vel intendit finem, non e converso« (*Nav. dj.*, ed. Müller p. 14; ed. Scapin n. 18, p. 89).

⁴ »Falsa imaginatio est de fine, quod illud est causa finalis entis, quod est operatio ultima, vel obiectum quod per illam operationem attingitur [...] quia ordinatum ad amatum in quantum amatum, est causa finalis facti« (*Nav. dj.*., ed. Müller p. 16; ed. Scapin n. 20, p. 91).

⁵ Quandoque bene obiectum operationis ultimae est tale amatum; ideo finalis causa, non quia terminus operationis talis naturae, sed quia amatum a causante illam naturam; tamen bene operatio ultima alicuius — vel quod per ipsam attingitur — quandoque dicitur finis, quia ultimum et aliquo modo optimum, et ita habet aliquas conditiones causae finalis« (*na nav. mjestu*).

⁶ »Ipsum Primum Efficiens dirigit effectum suum ad finem; ergo vel naturaliter dirigit, vel cognoscendo et amando illum finem. Non naturaliter, quia non cognoscens nihil dirigit nisi in virtute cognoscentis: sapientis enim est prima ordinatio« (*SCOTUS, Ordinatio I 2, n. 78 /II 176/*. Cf. *De primo principio*, cap. quartum, quarta conclusio, ed. Müller p. 72; ed. Scapin n. 90, p. 183; ib. septima conclusio, ed. Müller p. 84—85, ed. Scapin n. 108, p. 207).

kadra da spoznaje i ljubi. U zadnjoj liniji i za svu stvarnost takav je uzrok Bog.

Iz navedenih tekstova — a ima ih još podosta — dovoljno je jasno što je Duns Skot naučavao o osnovnom uvjetu nastanka i, dosljedno, bivstvovanja uzrokovanih, u zadnjoj liniji od Boga stvorenih bića.

b) No nemojmo se zadržati samo pri toj konstataciji; uočimo i — da tako reknemo — dubinsku dimenziju te Skotove nauke.

Davno, u ranom razdoblju klasične grčke filozofije, još u 5. stoljeću prije Krista, Parmenid — koji je zadivljavao i Platona i Heideggera — uočio je ne samo puku činjeničnost bića i bivstvovanja, nego i veličajnost te činjenice: »Bivstvovanje je činjenica, ništavila nema!«⁷

U našem stoljeću pisao je Max Scheler (fenomenolog, Husserlov učenik, kolega Edite Stein, Heideggera. . .): »Činjenica da nema ništavila istodobno je i predmet prvotnog i neposrednog zora i predmet najintenzivnijeg i krajnjeg filozofskog divljenja [. . .]. Doista, onaj tko se nije jednako zagledao u ponor apsolutnog ništavila, taj također uopće neće zamijetiti ni eminentnu pozitivnost što je u sebi nosi zor, da jest Nešto, a ne Ništa.«⁸

Ta eminentna pozitivnost, ta pobjeda afirmacije (ontičke, ne samo logičke ili lingvističke, dakako!) nad negacijom, taj veliki *da* nasuprot *ne*, stoji pred čovjekovim očima kao pitanje i zagonetka.

Naš Silvije Strahimir Kranjčević potresno je osjetio tu zagonetku koja će — prema njegovoj pjesničkoj viziji — ostati neriješena i za zadnjeg Adama, onog čovjeka koji će posljednji preminuti u ledenom grču sveopćeg smrzavanja. Iz te stravične pjesme pročitajmo samo ove stihove:

»I prostro se je izdanuvši tako
Cijelog ljudstva oboreni lik,
A blijedim nohtom zadnje što je mako:
Napisao je u led — upitnik! — . . .«⁹

Je li to doista pitanje bez odgovora?

Već je Parmenid genijalno naslutio i donekle opisao što se traži za osnovicu te činjeničnosti, za pobjedu toga *da* nad *ne*: »Na njemu [biću] mnoge su osobine, tako, na primjer, da niti može nastati niti propasti, jer je cjelovito, nepokolebljivo i nikamo [kao prema daljnjem svom dosegu] usmjereno [. . .] sve zajedno, jedno cjelovito.« Tu svoju viziju Parmenid lapidarno obrazlaže: »Kakvo bi za nj postánje tražio? Otkud bi mogao

⁷ Diels 28 B 6, 1—2.

⁸ M. SCHELER, *Wom Ewigen im Menschen*. 5. izd. Bern (A. Francke) 1954, str. 93 i 93—94.

⁹ S. S. KRANJČEVIĆ, *Zadnji Adam*. Navedeno prema izdanju u »Pet stoljeća hrvatske književnosti«, knjiga 60, MH i Zora, Zagreb 1964., str. 135.

izrasti? Iz ne-bitka« — nemoguće (prepričajmo skraćujući njegov tekst), jer nebitka nema. No ne samo ta činjeničnost bića, nego i: »Pa i koja bi ga nužda prisilila da nakon nečega ili već prije, iz ništavila započne i bivstvuje?« Otuda snažno stilizira zaključak: »I tako nužno je, da ili *potpuno* postoji, ili da ga nema.« Tu njegovu potpunost, prema Parmenidovoj intuiciji, vrlo karakteristično opisuje i ovaj njegov stih: »Nema potrebe ni za čim [nema ničega što bi njemu nedostajalo]; a kad bi mu nešto nedostajalo, sve bi mu nedostajalo.«¹⁰

Platon također — vizionarski i intuitivno — odgovara na pitanje »Zadnjeg Adama«: »Ideja Dobrote jest kao sunce, ona bićima daje ne samo da su dobra, nego da uopće postoje.«¹¹

Aristotel postupa manje vizionarski, a više znanstveno i uz pomoć znanstvenog postupka. On traži praiskon, »arhé«. Prema njegovoj nauci, osnovna je osobina praiskona, »Prvog Začetnika zbivanja«, to da je takve naravi u kojoj ne može biti pasivne potencijalnosti s obzirom na bivstvovanje, jer pasivna potencijalnost takve je naravi da sama po sebi dopušta obje mogućnosti — ili da bude, ili da ne bude — te, dosljedno tome, ne može biti »arhé«, praiskon. Dodajmo mi, u duhu Aristotelova razmišljanja: ono što je — po svojoj naravi — takvo da, *koliko je do njega*, dopušta ili »da«, ili »ne«, ne može biti — samo po sebi i od sebe — preva-ga za »da«, jer to bi jednostavno bila kontradikcija: ono što je po svojoj naravi *neopredijeljeno*, nije po toj istoj svojoj naravi *opredijeljeno*, pa ni izvor i ishodište opredjeljenja! Prema Aristotelu je, dakle, Bog po svojoj naravi nenatrunjeno ishodište bivstvovanja (enérgeia, enteléheia, actus, zbiljnost): »Biće-Ishodište mora biti takvo da je akt njegov bitak.«¹² I time, Bog je začetnik svega zbivanja u svemu što je od Njega različito; to biće, od Boga različito, nije sama i čista, nenatrunjena, zbilja, nego je ozbiljenje ili ostvarenje mogućnosti, tj. onoga što je — po sebi — kadro ili biti ili ne biti. Promatrajući Boga kao začetnika svih bića takve vrste, Aristotel piše: »Ono što je na brodu kormilar, u kolima vozač, u zboru zborovođa, u polisu [gradu-državi] zakon, u vojničkom taboru vojskovođa, to je Bog u kozmosu [...] stolujući u 'nepokretljivom' [tj. u stvarnosti koja je sama po sebi stvarnost, čista zbiljnost, ne tek takva da — koliko je do nje — može biti uzdignuta do bivstvovanja, ali može i ostati u neostvarenoj mogućnosti] sve 'pokreće' [tj. ostvaruje, daje realizaciju bilo kojoj mogućnosti; sve 'pokreće' tj. u zadnjoj liniji mimo Njega nitko drugi] i uza se nosi, kad želi i kako želi, u raznovrsnim idejama i nara-vima.«¹³

¹⁰ Diels 28 B 8, stih 2—11 i 33.

¹¹ PLATON, *Država* 6, 19; 508 e.

¹² *Metaph.* 12, 6, 1071 b 19—20. »Gibanje«, *kinesis*, znači ne tek prostorno gibanje, nego ostvarenje (»ozbiljenje«) mogućnosti. — *Metaph.* 1, 3, 984 a 25—27 s kontekstom.

¹³ Peri kósmoy 6, 400 b b 6—13.

Tim smjerom veličajnosti Božje — i, dosljedno tome, veličajnosti već samog bivstvovanja kao takvog — išao je i sv. Toma Akvinski. Spomenimo usput kako, začudo, svetog Tomu gotovo da i nije zanimao Parmenid kao pojedinačni mislilac. Komentirajući Aristotela, koji Parmenida prilično često spominje, i Toma također govori o njemu, kako već Aristotelov tekst traži; no inače Toma spominje Parmenida tek u jednom jedinom članku svoga komentara *Sentencija* Petra Lombardskog, a i to u tek djelomično parmenidovskom kontekstu, obrađujući i pobijajući mišljenje da bi duša bila dio Božanstva.¹⁴

Ni Duns Skot ne obrađuje izravno Parmenidovu problematiku. A ovakvo, neizravno, obrađujući problem u čemu je baš ona presudna moć uzrokâ da stvarno i uspješno mogu uzrokovati — obrađujući to ne intuitivno i vizionarski, nego dokaznim putem i za konačnu očitost zaključka dobro spremljenim uvjetima zapažanja — govori nam baš o tome u čemu je ona pobjeda bića nad ništavilom u uzrokovanim bićima. Ta je pobjeda u ljubavi. Konkretnije: u ljubavi prema bićima što uzrokovanjem dobivaju svoje bivstvovanje; ta ljubav može biti prenošena nizom — pa i dugim — bićâ koja nemaju spoznaje ni vlastite mogućnosti da ljube, no u daljnjoj, napose u zadnjoj liniji, potječe od bića koje zna što radi i koje svjesno ljubi. Dakle, snaga, opravdanje postojanja stvorova pod bilo kojim vidikom, najdublji »zato« na najdublji i posljednji »zašto«, snaga i uspješnost bivstvovanja stvorova — jest ljubav.

A u Bogu? Božja je narav bivstvovanje *sámo*, ničim omeđeno ili sputano, ničim natrunjeno; dakle i ljubav sama, ničim omeđena ili sputana, ničim natrunjena. Recimo isto na drugi način: stvorovi imaju bivstvovanje s pomoću uzrokâ, darovano bivstvovanje, bivstvovanje (»nadvladavanje ništavila«) darivanjem, a to znači ljubavlju. Na stvorovima smo naučili što je bivstvovanje, što mu je moć za onaj veliki *da* nasuprot *ne*, što mu je vrijednost i opravdanje. Primijenimo tu spoznaju i na Boga, s nadopunom, da Božje bivstvovanje nije tek plod darivanja ili primanja, nego ishodište — i to završno, drugoga nema! — pa zato i punina svake vrijednosti, svake stvarnosti, pa također i nadasve one najpresudnije po kojoj svaka stvarnost jest stvarnost, a ta je — kako slijedi iz ovih promatranja — ljubav. Tu je bit svih odgovora na pitanje zašto Bog bivstvuje, zašto je lijepo — i samo lijepo! — da Bog bivstvuje. A po Bogu i poradi Boga, Božjom ljubavlju, da bivstvuje i druga bića!

To su smjernice i putokazi kojima naslućujemo rješenje problema bivstvovanja postavljenog općenito.

¹⁴ 2 d 17, q 1, a 1 c.

2. Problem čovjekova bivstvovanja

Zagonetka nije samo ono opće bivstvovanje, nego je zagonetka, da-
pače i na osobit način, čovjek sâm. Nije Tin Ujević opisao samo sebe
ovim stihovima:

»Tko sam i što sam, što ću, koga volim,
što tražim, kuda idem, za čim lutam? —
Uzalud nebo za odgovor molim,
uplašen sobom svoje suze gutam;
tajanstvo stvari i života zebe,
ne poznam ništa, a najmanje sebe.«¹⁵

Doduše, pitanje o čovjeku utkano je u ono opće pitanje o bivstvo-
vanju uopće; u onaj opći odgovor utkan je i odgovor — ili bolje: skica
i putokaz za odgovor — o čovjeku. Ipak, ne samo da nas čovjek posebno
zanimava, već naprotiv kao da neriješeno pitanje o čovjeku ponovno postavlja
pitanje o svemu, ili kao da veličajnost jednog rješenja podcrtava zagonet-
nost drugog pitanja.

»O, nijeme noći smeđe,
oči i zjene i vjeđe
pune su zvjezdane pređe.

Blistaju nebeske međe,
a čovjeku lice blijedi
i postaje bljeđe.

Pod zvijezdama tako slijedi
svoje pokojne pređe
i nijemo u noći glede.«¹⁶

U razmišljanjima Duns Skota ima putokaza za plodno traženje rje-
šenja i tog pitanja o čovjeku.

Pišući o Božjoj neizmjernosti i o putovima kojima čovjek može svo-
jim razumom upoznati tu činjenicu, Skot se susreće i s čovjekom, s nje-
govim dubinskim težnjama za istinom i ljubavlju. Za istinom i za lju-
bavlju — tako Skot govori i na tome mjestu, kao i inače. On, naime, ne
poznaje neku navodnu ljubav kojoj ne bi prethodila spoznaja. U toj je
točki vrlo precizan i dosljedan, bilo kada govori o čovjeku, bilo kada
govori o Bogu, i to i o unutrašnjem Božjem trojstvenom životu, i o Bogu
kao ishodištu stvorova. Izloživši usmjerenost umske spoznaje prema neiz-
mjernosti, nastavlja o usmjerenosti ljubavi prema neizmjenosti:

¹⁵ TIN UJEVIĆ, *Tajanstva*. U zbirci »Nostalgija svjetlosti«. Izabrane pjesme.
Izabrao i priredio Vlatko Pavletić. MFI, Zagreb 1975., str. 24.

¹⁶ M. KRLEŽA, *Nijeme noći*. Sabrana djela, svezak 26., Poezija. Zora, Zagreb
1969. str. 303.

»Naša volja može željeti i ljubiti — kad god se radi o bilo čemu omeđenome — nešto drugo, veće, kao što i razum može umski proniknuti [nešto drugo i veće]; i čini se da je od tih prirodnih težnji veća sklonost nadasve ljubiti neograničeno dobro [nego sklonost razuma da istražuje sve dalje tražeći objekt spoznaje koji je sam u sebi neizmjeran — kako je obrađeno neposredno pred ovim tekstom]. Otuda se, naime, zaključuje da je u volji težnja prema nečemu prirodna, jer [ako] slobodna volja to želi iz same sebe, bez stečene navike, spremno i s ugodnošću. Čini se da na taj način u činu ljubavi iskustveno doživljavamo neizmjeran dobro, štoviše, ne čini se da se volja u čemu drugome savršeno smiruje. I, kad bi [neizmjeran dobro] bilo suprotnost njezina [prirodnog] objekta, kako ga ne bi — po prirodi — mrzila, kao što po prirodi mrzi ne-bitu (prema Augustinu).«¹⁷

Dakle, prema Skotovu zapažanju — a on se tu poziva djelomično na Augustina — čovjeku je nihilizam odbojan, jer je protuprirodan, a ljubav, vođena razumom, prirodna mu je, i to ljubav koja ne poznaje omeđivanja bilo koje vrste ni u čovjeku koji ljubi, ni u objektu koji čovjek ljubi.

Otuda — od ljubavi — i sama činjenica bivstvovanja i njezino osmišljenje — dakle »dubinska dimenzija« bića — i to i u biću u svoj njevnoj rasprostranjenosti, i napose u čovjeku. Biće je zato biće, stvarnost, jer mu je osnovica i obrazloženje ljubav; a čovjek, svjesno biće koje je kadro spoznavati i ljubiti, snagom prirode pozvan je na ljubav, na ljubav bez omeđenja u spremnosti ljubiti, i u objektu svoje ljubavi. Ljubav Stvoritelja, i uzvrat ljubavi čovjeka, ljubavlju stvorene slobodne osobe!

Za završetak promotrimo jedan sasvim konkretan susret s oštro postavljenim pitanjem o smislu postojanja, napose čovjekova postojanja u nekim okolnostima, ali i s uspješno pronađenim odgovorom. To je događaj koji se dogodio u Kini u vrijeme takozvanog boksterskog ustanka (1899.—1900.). Izvještaj o tome čitao sam u jednom pučki pisanom prikazu, i zato će, na žalost, i u mom prepričavanju izostati neki podaci koje bismo inače opravdano željeli znati.

Jednoga dana, priča misionar iz Kine toga vremena, zakuca netko na njegova vrata, bojažljivo, kao da kuca dijete. Pođe otvoriti. Na vratima je bilo malo žensko biće, prema izgledu tek da je prešlo dob djevoj-

¹⁷ »Voluntas nostra omni finito aliquid aliud maius potest appetere et amare, sicut intellectus intelligere; et videtur quod plus inclinatio est naturalis ad summe amandum bonum infinitum, nam inde arguitur inclinatio naturalis ad aliquid in voluntate, quia ex se, sine habitu, prompte et delectabiliter vult illud voluntas libera; ita videtur quod experimur actu amandi bonum infinitum, immo non videtur voluntas in alio perfecte quietari. Et quomodo non illud naturaliter odiret si esset oppositum sui obiecti, sicut naturaliter odit non-esse (secundum Augustinum)« (Ordinatio I 2, n. 130 'II 205—206f. Cf. *De primo principio*, cap. 4, nona conclusio, sexta via, ed. Müller p. 109; ed. Scapin n. 136, p. 247.

čice. Uz nešto obilnije — u tadašnjoj Kini ionako prilično obilne — pozdravne ceremonije, djevojka uđe i iznese svoj problem: »Kućna pomoćnica Ming htjela bi čuti o Tvojim bogovima, strani svećeniče, jer djevojka Ming čula je da bogovi stranaca ne preziru žene koje k njima dođu. Ali djevojka Ming nije iz dobre kuće, ona je samo nahoće koje su prije 27 godina izložili zato što je bila samo djevojčica. Jedna lakoma žena prihvatila je i othranila djevojčicu da bi stekla jeftinu služavku. To je moj život. A sada pitam stranog svećenika da li bi bogovi tih ljudi s okruglim očima i sluškinju Ming trpjeli u svojoj službi.«

Kako je to bilo u vrijeme boksterskog ustanka i ostalih nevolja što ih je tadašnja Kina proživljavala, misionar je najprije oprezno upita okrivljuje li i ona strane svećenike za nesreću koja je tada pritiskala njihovu zemlju, i hoće li se ona sama usuditi da se u ovo vrijeme dade poučiti u našoj vjeri.

No djevojka živo odgovori: »O ne, jer bogovi Istoka nisu jednu Ming očuvali kad je bila mala i kad je po volji svojih roditelja bila odbačena. Djevojka bi Ming htjela znati što strani bogovi misle o ženama. Pa, ako su dobri, ona će im se obratiti, usprkos bijedi i gladu.«

Misionar joj najprije počne objašnjavati da mi nemamo bogove, nego samo jednoga, Oca, koji je na nebu i koji je na početku stvorio muža i ženu, te je ljubio i štovao ženu isto toliko koliko je ljubio i štovao muža.

Već to je za patnicu Ming bila silna novost. Slušala je silno pažljivo, i ušima i očima čitajući riječi s misionarevih usta.

U svom izlaganju pođe misionar sada korak dalje i opiše joj kako je Bog pozvao jednu siromašnu djevojku da bude Majka Njegovu utjelovljenome Sinu.

Tu se Ming naglo promijenila. Probljedila je, počela je teško disati, podigla je ruke kao u obrani i zamolila: »Strani svećeniče, molim Te da ne varaš sluškinju Ming. U nas djevojka baš ništa ne vrijedi. Mogu je pustiti da živi, ali bolje je da se djevojčica izloži da broj žena ne preotme mah. Reci svojoj sluškinji da je to priča koja se u tuđih naroda pripovijeda djeci kada plaču da bi se opet razveselila. Sluškinji Ming čini se nemogućim vjerovati da je Bog jednoj ženi učinio tako nešto veliko.«

Misionar, duboko potresen, čvršće obuhvati svoj misionarski križ što ga je nosio na prsima, pomoli se u srcu i, uzdajući se u Boga, izloži djevojci ono doista čudo nad čudesima da je Bog — zadržavši svoje božanstvo — postao i čovjekom pridruživši ljudsku narav svojoj božanskoj osobi, po Majci, Mariji-Djevici.

Tada se dogodilo nešto što je toga misionara, kako on sam veli, potreslo više nego išta što je ikada doživio. Djevojka Ming spustila se na koljena i duboko poklonila tako da je čelom doticala tlo. Dugo je tako klečala. Nakon nekog vremena misionar je čuo kako poluglasno govori: »O nepoznati Bože, sluškinja Ming prvi put Ti zahvaljuje što postoji.«

Misionar se nije usudio ni maknuti. Najposlije se djevojka uspravi. Lice joj je bilo u suzama. Misionar je htio nešto reći, no Ming ga zaustavi. podigne ruku i kaže: »Strani svećeniče, dopusti svojoj služavki neko razdoblje mira. Ako, naime, vi imate više takvih istina, sluškinja Ming će zbog njih umrijeti, jer su one preteške za srce jedne odbačene.«¹⁸

* * *

Na kraju pisac ovog članka osjeća potrebu da se ispriča što je većinu pitanja — a i odgovora — obradio tek fragmentarno, skicirano. No on se nada da mu tu nedoradenost čitatelji neće zamjeriti, jer za cjelovito izlaganje bila bi potrebna valjda i čitava knjiga. Zapravo ni takva knjiga ne bi bila dovoljna, jer tim problemima svatko pristupa na svoj osoban način, na način svog duševnog svijeta, te zato odgovor drugoga, makar i cjelovito izložen, najposlije ipak svatko sam prerađuje za sebe.

Možda će i ovi fragmenti i skice potaknuti na razmišljanje i nešto reći.

¹⁸ »Die Magd Ming« u: ANTON GUNDLACH, *Sie gaben Zeugnis für Ihn*. J. Pfeiffer, München 1959, str. 90—93.